

eller nye spørsmål svares gerne via e-mail. Jeg håber også at have nye tal for dette år i neste rapport, tal fra undersøgelser som er lavet i år.

Tak for denne gang.

Rafn M. Jónsson, Project Manager,
Drug and Alcohol Abuse Prevention,
Public Health Institute of Iceland,
Laugavegur 116, 105 Reykjavik, Iceland
E-post: rafn@publichealth.is

Rapport fra Norge

Statusrapport for Rusmiddelsituasjonen i Norge 2005

Arbeids- og sosialdepartementet har publisert årets statusrapport for rusmiddelsituasjonen i Norge. Den gjennomgår også regjeringens viktigste innsats i 2004. Statusrapporten viser utviklingen av alkohol- og narkotikabruk i Norge de siste 20 årene, samt omfanget av sosiale og helsemessige skader som følge av rusmiddelbruk. Rapporten gir også en oversikt over rusmiddelfeltet og ulike aktøres oppgaver, prioriteringer og roller. Rapporten er en oppfølging av Handlingsplan mot rusmiddelproblemer 2003–2005. Regjeringen vil om kort tid presentere en ny handlingsplan for perioden 2006–2008. Rapporten kan lastes ned her: http://odin.dep.no/filar-kiv/252340/Statusrapport__Rus_juli_2005.pdf

Nordmenn drikker stadig mer

Det registrerte alkoholforbruket i Norge øker fortsatt. Registrert omsetning av alkohol i 2004 var 6,22 liter ren alkohol per person over 15 år. Dette er en økning på 0,19 liter, eller 3,2 prosent, fra 2003. Omsetningen av alcopops (rusbrus) er halvert siden 2003,

mens omsetningen har økt for øl (9,7 %), vin (3 %) og brennevin (3 %). Tallene bygger på de månedlige avgiftsoppgavene som hver enkelt registrerte avgiftspliktige leverer til Toll- og avgiftsdirektoratet og registrert kontant import. Tallene omfatter naturlig nok ikke hjemmeproduert alkohol, smuglervarer eller turistimport. Du kan lese mer om dette her: <http://www.ssb.no>

Endringer i alkoholloven for aldersgrenser og avgiftsfritt salg av alkohol

En rekke endringer i alkoholloven og alkohollovens forskrifter trådte i kraft 1. juli 2005. En av de viktigste endringene er at inndelingen av alkoholholdig drikk i alkoholtypene øl, vin og brennevin erstattes av kategorisering etter alkoholstyrke, slik at alkoholholdig drikk med samme alkoholinhold likebehandles. Definisjonen av brennevin opprettholdes imidlertid, da loven inneholder en rekke særregler knyttet til brennevin. Dette innebærer at aldersgrensen for salg og skjenking av alkoholholdig drikk med lavere alkoholinhold enn 22 volumprosent settes til 18 år (tidligere 20 år). Aldersgrensen for salg og skjenking av alkoholholdig drikk som inneholder 22 volumprosent alkohol eller mer skal fortsatt vært 20 år. I tillegg er det kommet nye bestemmelser knyttet til avgiftsfritt salg på flyplasser. Fra 1. juli 2005 ble det åpnet for avgiftsfritt salg av alkoholholdig drikk ved ankomst norske flyplasser fra utlandet. Ordningen gjelder ikke reisende som kommer fra Svalbard, Jan Mayen og kontinentalsokkelen. Du kan lese mer om dette her: <http://www.stortinget.no/inno/2004/inno-200405-124.html>

Alkoholreklame er fortsatt forbudt

Bladet Vinforum (<http://www.vinforum.no>) trykket i desember 2003 reklame for vin. Sosial- og helsedirektoratet ila Vinforum en mulkt som bladet da klaget inn for Markedsrådet. Dette førte til at EFTA-domstolen ble bedt om råd om hvordan visse forhold som har med EØS-avtalen skal forstås, og i februar i år uttalte EFTA-domstolen at vinreklame

faller utenfor EØS-avtalen. Det er kun norske regler som regulerer vinreklame i Norge, altså er alkoholreklame fortsatt forbudt. Som følge av dette ble også en ankesak fra fotballklubbene Brann og Tromsø avvist, og klubbene må fjerne all reklame for produkter som kan relateres til alkohol. Denne saken er da av svært viktig prinsipiell betydning, da den i praksis binder hele idretten til å droppe bryggerier som sponsorerer i fremtiden.

Evaluering av alkoholkampanjen "Alvorlig talt"

Sosial- og helsedirektoratets alkoholkampanje "Alvorlig talt" er nå evaluert. Målsettingen med kampanjen var å øke kunnskap om alkoholenes skadevirkninger og styrke bevisstheten om at virkemidler som aldersgrenser, skjenkereglene, promillegrenser, avgifter og monopolordning for salg bidrar til å redusere skadevirkninger. Det var også en målsetting å gi råd til foreldre om hvordan de kan snakke med sine barn om alkohol. Resultatene viser en tendens i retning av at voksenbefolkningen har fått økt forståelse for betydningen av effektive alkoholpolitiske virkemidler i kampanjeperioden, i tråd med kampanjens målsetting. I tillegg var det slik at voksne fikk økt forståelse for foreldres betydning når det gjaldt tenårings alkoholbruk. Det ble dessuten observert endring av tenåringsforeldres alkoholatferd overfor egne barn. Endringene var imidlertid generelt ikke store. Rapporten kan lastes ned her: <http://www.sirus.no/cw-objekter/sirusrap.1.05.pdf>

Narkotikadødsfall

Antall narkotikadødsfall økte dramatisk i Norge fram til 2002. Etter en markant nedgang fra 2002 til 2003 var det igjen en mindre økning i 2004. Svært mange av dødsfallene skyldes utstrakt blandingsmisbruk av heroin, amfetamin, metadon og benzodiazepiner. Noe over en tredjedel av narkotikadødsfallene fant sted i Oslo. Gjennomsnittsalderen på de avdøde var 34 år for menn og 36 år for kvinner. Du kan lese mer om dette her: <http://www.nyekripos.no/statnarkotika.html>

Rapport om rusmiddelmissbrukeres helsetilstand

Helsetilsynet (Statlig tilsyn med sosial- og helsetjenester) har publisert en rapport

"Rusmiddelmissbrukernes helseproblemer og helsetjenestetilbud i et overordnet tilsynsperspektiv. En vurdering av sentrale datakilder", som gir oversikt over sentrale datakilder om rusmiddelmissbrukeres helsetilstand og det helsetjenestetilbudet disse pasientene mottar. Hovedvekten er lagt på tunge alkohol- og narkotikamisbrukere. Hensikten med oversikten er å vurdere om tilgjengelige datakilder på rusfeltet gir et tilfredsstillende grunnlag for tilsynsmyndighetens løpende overvåkning av området, samt å vurdere om det er områder hvor det er stor risiko for svikt, sett på bakgrunn av helsepolitiske målsetninger og myndighetskrav. Rapporten viser blant annet at tilgjengelige kartleggingssystem, registre og annen statistikk er mangelfulle for å kunne gjennomføre en løpende tilsynsmessig overvåkning av rusfeltet. Det konkluderes med at mange rusmiddelmissbrukere ikke får de tjenestene de har behov for, og særlig bekymringsfullt er manglene i tjenestetilbudet til de tunge rusmiddelmissbrukerne. Rapporten kan lastes ned her: http://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/rapporter2005/helsetilsynetrapport2_2005.pdf

Ny gateavis – tiggere i salgsrus

Oslo er nå blitt verdens 57. storby med gateavisa =Oslo. Redaktør Vibeke Omberg sier at =Oslo skal være et magasin som tar opp problemer som andre lett overser. Folk som tidligere bare var "henvist" til å tigge, kan nå selge gateaviser i stedet. =Oslo har en utsalgspris på 40 kroner, hvorav halvparten går til selger. Selgerne får først en startpakke på fem blader, deretter kan de kjøpe sine eksemplarer for 20 kroner stykket og selge videre. Rundt 70 tiggere har solgt =Oslo siden lanseringen i juni, og overskuddet skal gå til diverse tiltak for byens tiggere. Førsteopplaget på 10 000 aviser ble revet bort, og redaksjonen i =Oslo forklarer bladsuksessen med fokuset på rusmiddelmissbruk og

tigging, støtte fra mediene og ikke minst at magasinet er av kvalitet. Tiltaket har etter utgivers mening ført til mer giverglede hos de som ønsker å støtte gatefolket i Oslo og mer verdighet hos folk som tidligere bare var henvist til å tigge, men som nå kan selge gateaviser i stedet.

Rusmiddelmisbrukere får ikke tilstrekkelig hjelp

Helse- og omsorgsdepartementet har det overordnede ansvaret for oppfølging og tiltak for rusmiddelmisbrukere. Riksrevisjonen har i løpet av det siste året undersøkt i hvilken grad departementet sørger for at oppfølgingen av rusmiddelmisbrukere i kommunene gjennomføres i tråd med Stortingets vedtak og forutsetninger. «Dokument nr. 3:12 (2004–2005)» fra Riksrevisjonen ble lagt frem for Stortinget i midten av juni, og her slås det fast at rusmiddelmisbrukere i kommunene ikke i tilstrekkelig grad får den hjelp, oppfølging og de tiltak de har behov for og krav på. Helse- og omsorgsdepartementet har heller ikke tilstrekkelig informasjon om kommunenes oppfølging av rusmiddelmisbrukere. I følge Riksrevisjonen mangler departementet handlingskraft både med hensyn til styring og oppfølging av tiltak for rusmiddelmisbrukere. Riksrevisjonen oppfordrer departementet til å ta initiativ til å utvikle veiledninger, verktøy og modeller for å bidra til større systematikk og kunnskap i kommunenes arbeid med rusmiddelmisbrukere. Dokumentet kan lastes ned her: <http://www.riksrevisjonen.no/PDF/45327395.pdf>

Alkohol kulturer i norsk arbeidsliv

Sverre Nesvåg disputerte 17 juni med avhandlingen ” Alkohol kulturer i Norsk arbeidsliv – You could be yourself, but where’s the Comfort in that”. Tema for avhandlingen er rollen bruk av alkohol spiller i norsk arbeidsliv. Nesvåg har studert hvilke opplevelse positive og negative virkninger bruk av alkohol har på norske arbeidsplasser og hvordan alkoholbruken inngår i situasjoner og ritualer med ulik tilknytning og betydning

for arbeidsplassene og de ansattes alkoholvaner. Avhandlingen kan lastes ned her: <http://www.rogalandsforskning.no>

Få bedrifter forebygger rusmiddelmisbruk hos ansatte

Arbeidsforskningsinstituttet fikk våren 2004 i oppdrag av Sosial- og helsedirektoratet å evaluere AKAN (Arbeidslivets komité mot alkoholisme og narkomani). AKAN har siden 1963 vært en pådriver for rusmiddelforebyggende arbeid i norsk arbeidsliv. Resultatene i rapporten ”Arbeidsliv og rus. Kunnskapsstatus anno 2005. AFI-notat 3/2005” viser at norske bedrifter bruker få ressurser på forebygging av rusmiddelbruk, bare 9 prosent av norske bedrifter driver forebyggende arbeid i forhold til rusmiddelproblemer. AKAN foreslås videreført som sentral instans på området arbeidsliv og rus. Det pekes på behov for videreutvikling på flere områder. Rapporten kan lastes ned her: <http://www.afi.no/> (kontaktperson Kjetil Frøyland)

Professor Ragnar Vogts Gullmedalje for rusmiddelforskning

Medaljen er innstiftet av Fondet for Forskning og Folkeopplysning om Edruskap til å fremme vitenskapelig forskning omkring rusmiddelbruk som menneskelig og sosialt problem, og gis som belønning av et større arbeid innen alkoholforskning som har vært publisert av en norsk statsborger i løpet av de tre nærmest foregående år. Professor Ragnar Vogts Gullmedalje for rusmiddelforskning 2003 er tildelt professor Ole-Jørgen Skog, og han har fått prisen for sitt arbeid innen særlig tre beslektede hovedretninger av rusmiddelforskningen: 1) Forskning omkring begrepet avhengighet og hvorledes kognitive mekanismer kan ligge til grunn for rusmiddelavhengighet, altså forholdet avhengighet – rasjonalitet, 2) Undersøkelser av hvorledes miljømessige forhold påvirker omfanget av bruk og misbruk av alkohol, samt analyser av dilemmaer og paradokser knyttet til alkoholpolitikk og forebygging av misbruksproblemer og 3) Komparative epidemiologiske studier av årsaker til variasjoner i alkoholre-

laterte skader i ulike land. I tillegg til gullmedaljen blir prisvinneren tildelt et prisbeløp på 25 000 kroner. Overrekkelsen finner sted under universitetets årsfest 2. september.

Prosjekt "Bostedsløse" evaluert

Prosjektet "Bostedsløse" som varte fra 2001 til 2004, har vært gjennomført som et samarbeid mellom Kommunal- og regionaldepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet og Husbanken og omfattet de sju største bykommunene i landet. Tre frivillige organisasjoner, Kirkens bymisjon, Frelsesarmeen og Kirkens sosialtjeneste, har vært involvert. På tre år har Prosjekt Bostedsløse gitt støtet til bygging av 368 nye boenheter for bostedsløse personer i sju norske prosjektkommuner, ifølge sluttevalueringen fra Byggforsk. Målet var å skape mest mulig normale boliger, men halvparten av boligene bærer likevel «institusjonspreg», viser evalueringen. Rapporten kan lastes ned her: <http://www.byggforsk.no> (kontaktperson Evelyn Dyb).

Beruselsens kilder – hvordan ungdom skaffer seg alkohol

En landsdekkende spørreskjemaundersøkelse av skoleungdom (Ung i Norge 2002) ble 6 167 13–17-åringene som hadde drukket alkohol det siste året, spurt om hvor ofte de hadde skaffet seg alkohol fra åtte ulike kilder. Av antall ganger de hadde skaffet seg alkohol, var en tredel av gangene fra andre ungdommer, i 20 % av tilfellene hadde de skaffet alkohol hjemme enten ved at de stjal eller at de fikk alkohol av foreldrene. Undersøkelsen som er publisert i Tidsskrift for Den norske lægeforening nr. 9/2005, viste også at aldersgrensene i butikker og på skjenkesteder ofte blir brutt. Skjerpet håndheving av aldersgrensene for salg og skjenking samt begrensninger i de unges tilgang til alkohol i hjemmet, vil kunne gi redusert konsum og færre alkoholrelaterte skader blant mindreårige. Du kan lese artikkelen her: <http://www.tidsskriftet.no/>

Evaluering av røykfrie serveringssteder

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) og Senter for forskning om helse, miljø og livsstil (HEMIL), Universitetet i Bergen, har fått i oppdrag å evaluere myndighetenes samlede innsats for å forebygge tobakkrelaterte sykdommer for perioden 2003–2007. Evalueringsprosjektet fokuserer på følgende områder; opplevde håndhevingsproblemer og etterlevelse av loven, holdninger til loven, subjektive rapporteringer om luftkvalitet og helseplager knyttet til passiv røyking, økonomiske konsekvenser av loven og endringer i tobakksbruk og salg av tobakk. Evalueringen kan lastes ned her: <http://www.sirus.no/cwobjekter/SmokefreebarsandrestauntsinNorway.pdf>

Snusforbruket fordoblet

Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten har på oppdrag for Sosial- og helsedirektoratet sett nærmere på effekter ved bruk av snus. Rapporten "Virkinger av snusbruk" viser at snusforbruket i Norge er doblet på ti år, til 587 tonn. I perioden 1995–2005 har markedsandelen for snus økt fra 4,7 prosent til 11,3 prosent av den totale tobakksomsetningen. I 2003/2004 var det ca. 300 000 snusbrukere i Norge, av disse brukte omkring 140 000 snus daglig. Menn under 45 år utgjør majoriteten av snusbrukerne, og debutalderen er synkende. Andel kvinnelige brukere er ennå lav. Rapporten kan lastes ned her: http://www.kunnskapssenteret.no/filer/Rapport6_05_snus.pdf

Narkotikasituasjonen i kommunene

SIRUS gjennomfører årlig undersøkelser om narkotikasituasjonen i kommunene. Årene 2002 og 2003 var de første hvor undersøkelsen ble landsdekkende og det er nå laget en rapport som presenterer resultater for disse to år. Rapporten kan lastes ned her: (SIRUS rapport 2/05): <http://www.sirus.no/cwobjekter/sirusrap.2.05.pdf>

Befolkningens holdninger til alkoholpolitikken

SIRUS rapporten "Befolkningens holdninger til alkoholpolitikken – en analyse av sammenhengen mellom alkoholpolitikken og folkemeningen i perioden fra 1962 og frem til i dag" er nå publisert. Rapporten er en videreføring av SIFA rapport nr 3/93 "Alkoholpolitikken og opinion". Rapporten kan lastes ned her: <http://www.sirus.no/cwobjekter/sirusrap.3.05.pdf>

Artikler fra SIRUS:

- Pape, Hilde & Storvoll, Elisabet E. (2005): Foreldreløsing og ungdomsfull. Tidsskrift for ungdomsforskning 5 (1): 51–70.
- Ravndal, E. & Lauritzen, G. (2005): Kjenne-tegn og behandlingsforløp for klienter i psykiatriske ungdomsteam en prospektiv studie. Tidsskrift for – Norsk Psykologfor-ening 42: 204–208.
- Rossow, I. & Grøholt, B. & Wichstrøm, L. (2005): Intoxicants and suicidal behaviour among adolescents: changes in levels and associations from 1992 to 2002. *Addiction* 100: 79–88.

Elin Bye,

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS),
PB 565 Sentrum, 0105 Oslo
E-post: ekb@sirus.no

Rapport från Sverige

Robin Room har tildelats CANs drogforskningspris 2005

Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning (CAN) har tilldelat

Professor Robin Room vid Stockholms universitet sitt drogforskningspris för att han "har gjort en imponerande insats inom den samhällsvetenskapliga alkohol- och narkotikaforskningen. Hans forskning kännetecknas av både bredd och djup, och täcker så vitt skilda områden som konsumtionsvanor, epidemiologi, förebyggande insatser och alkoholpolitik".

Läs mer på www.can.se

Utökad möjlighet till LVM-vård för missbrukare

Den svenska regeringen beslutade i slutet av juli om ett tilläggsdirektiv till utredningen om en stärkt och tydligare tillsyn inom socialtjänsten.

Främsta orsaken till detta är att utreda länsstyrelsernas roll och tillsyn av kommunernas beslut rörande LVM (lagen om vård av missbrukare, där en person med tungt missbruk kan omhändertas i upp till sex månader). Ett exempel som anges i direktivet är att "länsstyrelsen skulle kunna ta över ett ärende från en kommuns socialnämnd och ansöka om tvångsvård, eller kunna förelägga socialnämnden att ansöka om tvångsvård".

Detta är delvis ett resultat av påtryckningar från landets anhängföreningar. Dessa har uttryckt en frustration över att kommunerna inte agerar tillräckligt kraftfullt. Anhörigföreningarna har påpekat att man vill ha bättre möjlighet att överpröva kommuners avslag på vård. Detta går idag endast om man begär en skriftlig motivering med de skäl som anges till nekandet av LVM-vård. En sådan överprövning tar endast motiveringens formulering i beaktande, inte den enskilde individens behov.

Studier från bl.a. SoRAD har visat att omhändertagande i enlighet med LVM har minskat i omfattning i Sverige trots att det